

Mästerby kyrka

Det nuvarande koret och långhuset är från tiden omkring 1200, tornet från mitten av århundradet.

En runristning i puts finns på korets nordvägg (G 190: a) och en (G 190: c) på långhusets södra vägg. Också bildristningar, skepp och människofigurer, förekommer på korväggen ifråga. På insidan av ekdörren i nordportalen är G 191 inskuren. Alla tre inskrifterna upptäcktes vid kyrkorestaureringen 1922. Nordportalen har före tornets uppförande haft sin plats i södra långhusmuren (ungefär där det västra fönstret nu sitter) men flyttats när tornportalen tillkom och blev den nya huvudportalen. Nordportalen blev kvinnornas ingång, och detta förklarar runtextens avfattning.

Linné passerade den 15 juli 1741 Mästerby kyrka »på hwilkens Kyrkogård lästes en Runsten; här låg wäl ock en annor, men aldeles oläslig.» Stenarna som avsågs bör ha varit G 188 och den oläsliga kanske G 189. Det fragment som återstår av G 188 anmälades 1922 återfunnet »under kyrkgolvet». Det låg vid O. v. Friesens besök 1923 »i norra skeppsportalen»; nu förvaras det i sakristian.

188. Mästerby kyrka

Pl. 46

Litteratur: L 1572, 1744, S 97, 98, F 180, W 36. C. Linnæus, *Iter Gotlandicum* (hs i Linnean Soc., London), s. 406, *Öländska och Gothländska resa 1741* (1745), s. 291; G. Wallin, *Analecta Gothlandica* I (dep. i Kungl. Bibl.), s. 641 (Linnés läsning), 733; N. J. Ekdahl, *Resa på Gotland 1826* (ATA), s. 36; J. H. Wallman och S. V. Moberg, *Anteckningar under en resa sommaren 1833* (hs i Nord. mus.), s. 25 f.; P. A. Säve, *Reseberättelse 1864* (ATA), s. 303, *Gotland 1864* (hs S 40 n i UUB), s. 174; J. Roosval, *Kyrkoinventarium 1919, tillägg*, (ATA); C. W. Pettersson t. Riksantikvarien 1.10.1922 (ATA); O. v. Friesen, *Anteckningar 1923* (UUB), s. 139; *Sveriges kyrkor*, Gotland bd 3 (1942), s. 187.

Äldre avbildningar: Wallman, teckning i a. a.; C. W. Pettersson foto 1922 (ATA); J. W. Hamner o. O. v. Friesen, 2 foton (ATA).

Runsten, varav nu endast ett fragment är bevarat. Det förvaras i sakristian.

Den 15 juli 1741 passerade Linné Mästerby kyrka. Reseberättelsen innehåller följande: »På Mästerby Kyrkiogård lästes en Runsten således: **parnrituaraisas . . . haito × mirki mirlakt eftir : mankop -n · kiarnuar × hannarla × a × kuptroa × rumshaff × rapetmipretumiug × tytrlak × ta · ta × uam · la ·**

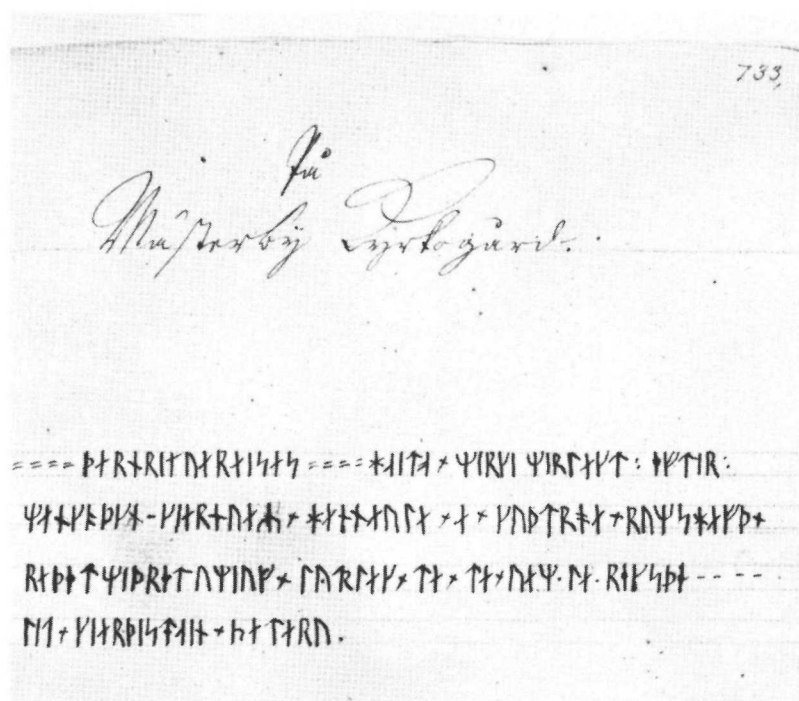

Fig. 47. G 188. Mästerby kyrka. Efter uppteckning av G. Wallin i Analecta 1, s. 733.

G 188, som redan på Linnés tid företett vissa skador, har alltså någon gång mellan 1741 och 1826 blivit sönderslagen, och delarna har gått skilda öden till mötes. Fem fragment har sedan på olika ställen och vid olika tillfällen, bara en gång två samtidigt, iakttagits, 1826 (ett vid kyrkan), 1833 (ett »i flera bitar» i gästgivarbården i Båtels), 1864 (två »vid skol-trappan»), 1922 (ett »under kyrkgolvet»). Av dessa har återigen fyra försvunnit, så att nu endast det sist (1922) funna synes bevarat. Även i Båtels har efterforskningarna givit negativt resultat. Gästgivarbården är riven, den låg på platsen för huvudbyggnaden i Båtels 1:9 strax NNO om kyrkan, på andra sidan vägen. Men spiselhällen har man i orten inte sett till eller hört talas om. Skolbyggnaden finns kvar, tillbyggd i öster, omedelbart S om kyrkogården och landsvägen Mästerby k:a-Ajmunds. Vart de båda fragment som Sävse sett tagit vägen är okänt. Såväl dessa som Ekdahls fragment har förgäves efterforskat, senast 1976 tillsammans med klockaren och kyrkvaktmästaren. En mängd sten på kyrkogården grävdes för ett par decennier sedan ner N om kyrkan, enligt vad som uppgavs 1976.

Grå kalksten. Det bevarade fragmentets storlek 46×42 cm, tjocklek 11 cm. Runornas höjd 6–8 cm. En sida, utefter runföljden 87–99 är jämnt tillhuggen, ytterkant, de övriga är brottytor. Risningen är välhuggen. Läsföljden kan diskuteras. Inskriften är avbruten på flera ställen, och textsammanhanget är

Fig. 48. G 188. Mästerby kyrka. Efter uppteckning av N. J. Ekdahl.

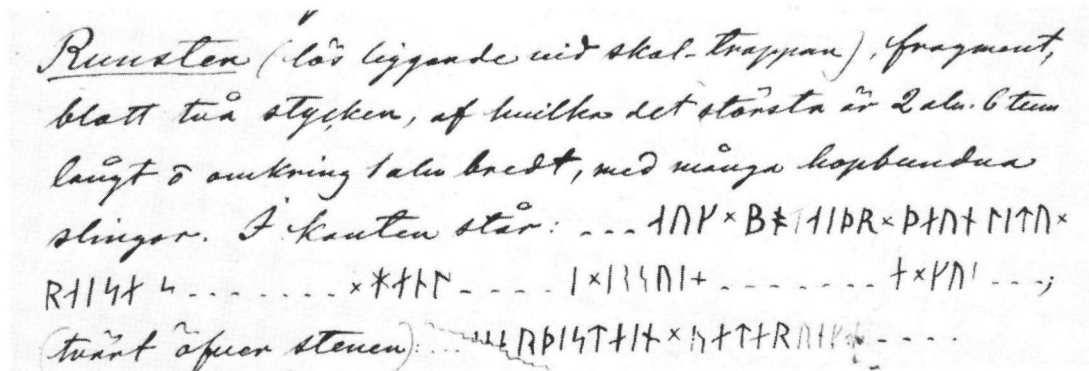

Fig. 50. G 188. Mästerby kyrka. Efter uppteckning av P. A. Säve i Reseberättelse 1864.

skiljetecken efter 91 **t**; dessutom noterar han med tvekan ett korsformigt skiljetecken efter 131 **u**. – E. Wessén: 124 **r**, korsformigt skiljetecken efter 91 **t**, kryssformigt efter 131 **u**.

Det är mycket beklagligt, att merparten av runstenen har gått förlorad utan att vara avbildad och inskriften sakkunnigt undersökt. Texten har haft en originell avfattning, som nu till stora delar är oåtkomlig. Den antyder att stenen har varit stor, enbart den kända delen av inskriften representerar en längd av över 5 m, därav 4 m kantslinga. Och det bevarade fragmentet visar att ristningen har varit både konstnärligt och tekniskt förnämlig.

Ur de äldre läsningarna av nu försvunna partier kan vissa brottstycken av texten rekonstrueras. Inskriftens första avsnitt har sannolikt haft följande lydelse (de tecken som jag funnit uppenbart fellästa har i sin rättade form satts inom []): ... **auk** × **botaiþr** × **þaun litu** × **raisa s** ... **haito** × **mirki** ... : **eftir** : **man kop[a]n** × **kia[r]a** **uar** × **han** [×] **arla** × **a** × **kup tro** - × ... Bland det som gått förlorat är den dödes namn liksom namnet på den eller de män som jämte Botaid lät resa monumentet. Detta har enligt inskriften varit **mirlakt**. Runföljden har lästs på samma sätt av Linné och Wallman. Det är dock omöjligt att avgöra om Wallman är självständig eller påverkad av Linné, som han visste hade varit på platsen. Jag skulle här snarast vilja se n. sg. ack. av adj. fsv. *mærkiligr* 'utmärkt, betydande'. Uttrycket *mærki mærkiligt* (**merki merilit** ack.) återfinns på runstenen U 772. Alternativt möjligt är adj. *mikilligr* 'ansenlig, betydande'. Båda förutsätter ristningsfel eller felläsning. Den döde beskrives vara en god man, som tidigt bekant sig till den kristna tron. Om innehållet i runföljden 60–78 råder ingen tvekan. Däremot är det oklart vad som åsyftas med r. 75–78. Man väntar sig ett adjektiviskt ord, fsv. *troinn* eller möjligen fisl. *trúr*, inte verbet *troa*. Adjektivet förutsätter felristning eller felläsning (**tron**?). Eftersom textpartiet är förlorat kan läsningen inte kontrolleras. Alldeles följdriktigt innehåller inskriften (på det bevarade fragmentet) en gudsvädjan för den dödes själ. R. 124–126 bör nämligen vara slutet av ett *hialpin*, pres. konj. 3 pl., och innehållet något i stil med »Gud och Guds moder må hjälpa hans själ». Runföljden 87–98 kan formellt innehålla pret. part. n. av verbet *raða*, prep. *með* samt dat. sg. n. av adj. *rettr*. Men eftersom orden ifråga har många och högst varierande betydelser och kontexten dessutom är oklar, är meningen dunkel. Beträffande inskriftens omedelbara fortsättning är vi hänvisade till Linnés och Ekdahls påtagligt bristfälliga uppteckningar. R. 99–108 kunde möjligen vara ett **miu[k]** × **tyrl[i]k**, dvs. adv. *miok* 'mycket' och en form av adj. isl. *dýrligr*, fsv. *dyrliker* 'dyrbar, präktig'. Runföljden 137–142 **kia[r]pi** kan möjligen ha ingått i en signatur men är med hänsyn till 134–136 **lit** kanske snarare en felristning eller felläsning för **kia[r]ua**. Om de övriga textpartierna vågar jag inte ha någon mening.

Om det på Gotland vanliga kvinnonamnet *Bot(h)aiðr* se G 12 och G 173. Belägget i G 188 synes vara det äldsta kända. Texten rymmer flera exempel på allitteration men någon genomförd versform tycks inte föreligga.

Fig. 51. G 189. Mästerby kyrka. Efter teckning av P. A. Säve.

Mönster och runformer har sina nära motsvarigheter på G 220 Hallfrede, halvannan mil NO om Mästerby kyrka, och de båda stenarna kan utan hinder tillskrivas samma ristare. Däremot finns det inte skäl antaga, att de, ehuru båda fragmentariska, är delar av samma runsten. Observera skiljetecknens olika form samt det stora avståndet mellan fyndplatserna.

I tidshänseende är ristningen en typisk exponent för den utgående vikingatiden, slutet av 1000-talet eller omkring sekelskiftet 1100.

189. Mästerby kyrka

Litteratur: L 1745 (?), S 99 (?), F 181 (?). C. Linnæus, Iter Gotlandicum (hs i Linnean Soc., London), s. 406 (?), Öländska och Gotländska resa 1741 (1745), s. 291 (?); P. A. Säve, Gotländska samlingar IV (hs R 623: 4 i UUB), s. 659.

Avbildning: P. A. Säve, teckning (a. a. s. 659).

Runstensfragment, nu borta.

Omedelbart efter redovisningen av G 188 i Iter Gotlandicum 1741 noterar Linné: »Här fants wäl ock en annor, men aldeles oläselig» (i trycket 1745: »här låg wäl ock en annor, men aldeles oläslig»). Uppgiften om denna runsten registrerades av J. G. Liljegren i Runurkunder (1833) med nr 1745 och av C. Säve i Gutniska Urkunder (1859) med nr 99 (»oläst; icke eftersökt») samt O. v. Friesen med nr 181 (»oläsl. enl. Linné»). Och mer vet man idag inte om runstenen ifråga, varken om den var hel eller fragmentarisk. Runstenar är tämligen sällsynta på Gotland. Man vill därför gärna knyta samman uppgiften om Linnés oläsliga sten med fyndet av ett litet runstensfragment, som P. A. Säve redogör för i Gotländska samlingar IV: »567. Runsten (stycke af) i Mästerby. Uti en stenhop norr om kyrkan å Mästerby kyrkogård hittade kyrkoherden Carl Herlitz gossar i juni 1870 ett brottstycke af en Runsten som (11.11.71) af mig aftecknades och är 20 tum långt omkring 10 tum bredt och 6 tum tjockt, samt innehåller i skrift blott: ... : **kopa : af** ... Kanske är detta runstensstycke en bit af någon utaf de tre saknade Runstenarne (C. Säve, Runurkunder, No 97, 98 och 99), eller af en annan.» Vi har funnit, att S 97 och 98 är en enda runsten, G 188. Till denna torde G 189 knappast höra. Dels kan texten inte utan vidare återfinnas i Linnés uppteckning, dels är skiljetecknen kolonformiga, icke kryss. Att det är en del av Linnés oläsliga runsten är däremot inte uteslutet.